

نکاتی چند از ارتوپدی و آموزش ارتوپدی در ایران

دکتر بهادر اعلمی هرندی

«دانشگاه علوم پزشکی تهران»

می‌دادند ولی اعمال جراحی برای ناهنجاری‌های مادرزادی مثل دررفتگی مادرزادی مفصل ران، پانچبری، و یا ضایعات مینسک‌ها و رباط‌های زانو و غیره را انجام نمی‌دادند.

به نظر می‌رسد اولین کسی که شکستگی‌ها را با شکستگی باز در ایران درمان نمود پرفسور یحیی عدل بود. ایشان پس از جنگ جهانی دوم این عمل را در فرانسه یاد گرفتند و همراه خود چند عدد میله کونچر به ایران آورده، در بیمارستان سینا برای بیماران مبتلا به شکستگی ران بکار بردند و پس از جوش خوردن شکستگی میله را از پای بیمار در آورده، برای بیمار دیگر بکار می‌بردند. دستیاران ایشان این عمل را فرا گرفته و در سراسر کشور برای بیماران خود بکار بردند.

در دانشکده‌های پزشکی بخش ارتوپدی وجود نداشت و درسی به عنوان ارتوپدی در دانشگاه‌ها تدریس نمی‌شد. شکستگی‌ها، عفونت‌های استخوان و مفاصل، سل ستون فقرات و غیره توسط جراحان عمومی تدریس می‌شد. در دهه چهل شمسی به تدریج فارغ‌التحصیلان رشته ارتوپدی از آمریکا و اروپا به ایران آمده، شروع به درمان بیماران ارتوپدی نمودند. دکتر مشیری یزدی فارغ‌التحصیل آمریکا کار خود را در بیمارستان نمازی شیراز و دکتر خسرو سمیعی فارغ‌التحصیل سوئیس کار خود را در بیمارستان سینا شروع نمودند. به تدریج متخصصین دیگر به ایران آمدند و به‌طور پراکنده در بیمارستانهای دولتی و خصوص شروع بکار کردند.

در تابستان ۱۳۴۳ آقای امیر عباس هویدا نخست وزیر وقت متعاقب تصادف اتومبیل دچار شکستگی زانو شدند و توسط آقایان دکتر مسعود و دکتر شیخ الاسلام زاده در بیمارستان پارس درمان شد. آقای دکتر شیخ الاسلام‌زاده از این موقعیت استفاده کرده، از نخست وزیر درخواست کردند که مرکزی برای درمان معلولین جسمی تاسیس گردد.

در بررسی متون پزشکی چنین نوشته شده که ذکریای رازی اولین کسی بود که گچ را برای ثابت کردن شکستگی‌ها بکار برد. او عضو شکسته را پس از جا انداختن با خمیری که از گچ تهیه کرده بود پوشانید و با قالبی آنرا نگه داشت تا خشک شود. بدین ترتیب عضو بی‌حرکت می‌شد و بعد از مدتی که ورم اندام از بین رفته و گچ شل می‌شد سوراخی در گچ تعبیه نموده، دوغ آب گچ در آن می‌ریخت تا جبران شل شدن گچ را بنماید. در ایران سابقاً درمان بیشتر شکستگی‌ها و دررفتگی‌ها توسط شکسته‌بندها که اطلاعی از پزشکی نداشتند انجام می‌گرفت. هنوز هم در شهرهای کوچک و دهات و حتی تهران این کار انجام می‌شود. شکسته‌بندها اکثراً این کار را از پدران خود فرا می‌گرفتند. این افراد شکستگی‌ها و دررفتگی‌ها را با دست‌کاری جا انداخته، خمیری از تخم مرغ و زردچوبه به آن مالیده و با گذاشتن تخته در دو طرف عضو شکسته با باند بی‌حرکت می‌کردند. این کار گاه باعث عوارض جبران ناپذیری مثل سندرم ایسکمی و لکمن و گاه قطع اندام می‌شد.

بعد از تاسیس دانشکده پزشکی در سال ۱۳۱۴ و تربیت متخصص جراحی، شکستگی‌ها به تدریج توسط جراحان عمومی درمان شدند. جراحان شکستگی‌ها را معمولاً با جا انداختن بطور بسته و گچ‌گیری درمان می‌نمودند و کمتر عمل جراحی باز برای شکستگی‌ها انجام می‌شد. به‌خاطر دارم آن موقع که دانشجوی پزشکی بودم حتی باند گچی هم آنطور که باید و شاید در اختیار نبود و ما بر روی باند معمولی پودر گچ پاشیده، آنرا لوله کرده و به عنوان باند گچی استفاده می‌کردیم. جراحان عمومی علاوه بر درمان شکستگی‌ها، بعضی از اعمال ارتوپدی مثل آپوتاسیون برای تومورهای بدخیم، تخلیه آبسته برای عفونت استخوان و مفاصل و گچ‌گیری برای درمان سل اندام‌ها و ستون فقرات را هم انجام

این بیمارستان را با این متخصصین برای توانبخشی معلولین مناسب دانسته، اجازه آن را از مسئولین وزارت بهداشتی وقت گرفتند. درحقیقت با فراهم آمدن مقدمات و تهیه وسایل جراحی، اولین بیمارستان ارتوپدی و توانبخشی ایران در اواخر آن سال شروع بکار نمود. من خود پس از فارغ‌التحصیل شدن از امریکا چند ماه بعد به ایران برگشتم و بلافاصله کار خود را در این بیمارستان شروع نمودم. بیمارستان در ابتدا فوق‌العاده مرتب و باتوجه به وجود این تعداد متخصص فارغ‌التحصیل اروپا و امریکا به روش بیمارستان‌های امریکایی اداره می‌شد. کنفرانس‌های مرتب هفتگی، ژورنال کلاب، کنفرانس رادیولوژی، پاتولوژی و غیره برگزار می‌شد. با توجه به وجود این تعداد متخصص و امکانات آموزشی، وزارت فرهنگ و آموزش عالی اجازه تربیت رزیدنت را به بیمارستان داد. در حقیقت این اولین بیمارستان غیردانشگاهی بود که اجازه تربیت رزیدنت به آن داده شد و مسئولیت آموزش رزیدنت‌ها به من واگذار گردید. در همان زمان مدرسه پرستاری در همان بیمارستان تاسیس و دو سال بعد مدرسه توانبخشی تاسیس گردید.

در آن زمان هر ماه یکی از اساتید برجسته ارتوپدی را جهت همکاری از نقاط مختلف دنیا به ایران دعوت می‌کردیم. آنان ضمن ویزیت بخش‌ها، درمانگاه و حضور در کنفرانس‌ها و اطاق عمل راهنمایان بسیار خوبی در شروع کار برای ما بودند.

با توجه به امکانات این بیمارستان، متخصصینی که در آن کار می‌کردند و بیماری‌های مختلف ارتوپدی مثل پولیومیلیت، سل استخوان و مفاصل و ناهنجاری‌های مادرزادی متعدد که کمتر مشابه آن در امریکا دیده می‌شد، آکادمی جراحی ارتوپدی امریکا موافقت نمود که رزیدنت‌های ارتوپدی امریکا مدتی از رزیدنتی خود را در این بیمارستان بگذرانند. در آن موقع چند نفر رزیدنت از امریکا برای گذراندن قسمتی از دوره رزیدنتی در بیمارستان شفا داشتیم.

با توجه به شناخته شدن بیمارستان مراجعین زیادی از سراسر کشور به این مرکز مراجعه کردند، بیماران با ناهنجاری‌های مادرزادی اندام‌ها و ستون فقرات، بیماران مبتلا به پولیومیلیت- فلج مغزی و عوارض ناشی از شکستگی‌ها و دررفتگی بیشتر مراجعین بیمارستان را تشکیل می‌دادند.

درهمان موقع برنامه‌ریزی برای ساخت بیمارستان و مرکزی مجهز

بدین ترتیب انجمن توانبخشی در سال ۱۳۴۶ تاسیس و مسئولیت آن به آقای دکتر شیخ الاسلام زاده واگذار شد. در آن موقع معلولین جسمی که به این مرکز مراجعه می‌کردند توسط متخصصین ارتوپدی که تعداد آنها در آن زمان حدود ده نفر بود در بیمارستان‌های دولتی و خصوصی درمان می‌شدند. در آن زمان از پرفسور وایس که یکی از پیشگامان توانبخشی اهل لهستان بود جهت مشاوره دعوت به عمل آمد. ایشان توصیه کردند بیمارستانی به این منظور با امکانات لازم تاسیس گردد منتهی تا فراهم شدن تدارکات برای ساخت آن مرکز حتی‌الامکان از یکی از بیمارستان‌های موجود برای این کار استفاده شود.

اولین بیمارستان ارتوپدی و توانبخشی ایران بیمارستان شفا یحییان واقع در خیابان شهدا (ژاله سابق) می‌باشد. تاریخچه تاسیس این بیمارستان بدین ترتیب است که در سال ۱۳۴۹ و با در ایران شایع شد. آقای دکتر شیخ‌الاسلام‌زاده که مسئول انجمن توانبخشی بود مسئولیت درمان این بیماران را به‌عهده گرفتند و بیمارستان شفا یحییان برای این کار انتخاب شد. بیمارستان شفایحییان بیمارستان عمومی بود که قبلاً توسط خانم یحییان ساخته شده و به تازگی بازسازی شده بود. بیماران بستری در این بیمارستان را به بیمارستان‌های دیگر انتقال دادند و بیمارستان برای درمان بیماران مبتلا به وبا در اختیار آقای دکتر شیخ‌الاسلام‌زاده قرارگرفت. آقای دکتر شیخ‌الاسلام‌زاده با اطلاعی که از پزشکان فارغ‌التحصیل که از خارج برگشته و برای گذراندن خدمت سربازی دوره آموزشی می‌گذرانیدند، با موافقت مسئولین مربوطه به سرباز خانه رفتند و تعدادی از این پزشکان را برای کار در آن بیمارستان انتخاب نمودند. از بین پزشکان انتخاب شده ۱۰-۱۲ نفر متخصص ارتوپدی، ۴ نفر متخصص بیهوشی، دو نفر متخصص توانبخشی، ۲ نفر جراح عمومی، یک نفر رادیولوژی، یک نفر اورولوژیست و چند نفر متخصص داخلی و اطفال و همگی فارغ‌التحصیلان اروپا و امریکا بودند. بیماران مبتلا به وبا توسط این پزشکان درمان و چند ماه بعد وبا ریشه‌کن شد.

با توجه به وجود این تعداد متخصص ارتوپدی و رشته‌های وابسته به آن آقای دکتر شیخ‌الاسلام‌زاده به توصیه پروفیسور «وایس»

در حال حاضر در کلیه دانشکده‌های پزشکی بخش‌های ارتوپدی وجود دارند و متخصصین ارتوپدی در این دانشگاه‌ها تدریس ارتوپدی دانشجویان را به عهده دارند و بیماران ارتوپدی را درمان می‌نمایند. به علاوه در بیشتر شهرها نیز متخصص ارتوپدی اعمال جراحی معمولی را در بیمارستان‌ها انجام می‌دهند.

در حال حاضر در دانشگاه‌های تهران، شهید بهشتی، شیراز، اصفهان، مشهد، تبریز، اهواز و کرمان برنامه آموزش رزیدنتی دارند و سالیانه حدود ۷۰ رزیدنت می‌پذیرند.

رزیدنت‌های ارتوپدی پس از گذراندن دوره چهارساله ابتدا در دانشگاه‌های مربوطه امتحانی از آنها گرفته شده و در صورت داشتن صلاحیت علمی و عملی برای امتحان مورد تخصصی معرفی می‌شوند. امتحان مورد تخصصی توسط وزارت بهداشت درمان و آموزش پزشکی انجام می‌گیرد. اعضای مورد ارتوپدی در حال حاضر ۲۱ نفر هستند که از دانشگاه‌های مختلف انتخاب شده‌اند.

در حال حاضر ۱۵۰۰ متخصص ارتوپدی در ایران وجود دارند که بعضی از آنها در رشته جراحی دست، ستون فقرات، ارتوپدی اطفال، زانو، شانه، تومور و غیره فوق تخصص دارند. امروز بیشتر اعمال جراحی ارتوپدی در ایران انجام گرفته و نیاز به اعزام آنها به خارج از کشور نیست.

انجمن ارتوپدی ایران که قبل از انقلاب تاسیس شده بود، مدتی بعد از انقلاب تعطیل ولی مجدداً شروع به کار کرد. انجمن ارتوپدی کنفرانس‌های ماهیانه و سالیانه دارد و مجله جراحی استخوان و مفاصل ایران، نشریه علمی این انجمن است. علاوه بر این کلیه مراکز آموزش ارتوپدی در دانشگاه‌های مختلف کنفرانس هفتگی سالیانه ارتوپدی دارند. بعضی از رشته‌های فوق تخصصی مثل ارتوپدی اطفال، زانو، مفصل ران و دست انجمن جداگانه نیز دارند.

برای تدریس ارتوپدی دانشجویان در دانشکده‌های پزشکی در برنامه ارتوپدی توسط اساتید دانشگاه تالیف شده است.

در سال‌های گذشته وسایل ارتوپدی که برای بیماران به کار می‌رفت از خارج وارد می‌شد. اکنون در کشور سه کارخانه ساخت وسایل ارتوپدی وجود دارد که قسمتی از وسایل را تامین می‌نمایند و امید می‌رود در سال‌های آینده کلیه وسایل ارتوپدی در کشور تولید شود.

مجهز برای این بیماران تدارک دیده شد. زمینی در تپه‌های گیشا به این کار اختصاص یافت. نقشه آن توسط گروهی مهندسين امریکایی کشیده شد و کارهای ساختمانی شروع و اسکلت فلزی آن ساخته شد. پس از انقلاب اسلامی ادامه ساختمان متوقف شد.

بعد از انقلاب چند مرکز آموزشی بود که وابسته به دانشگاه‌های موجود در تهران نبودند از جمله بیمارستان شفا یحییان، بیمارستان قلب شهید رجایی، بیمارستان فیروزگر و مرکز پزشکی شاهنشاهی که با هم هسته اولیه دانشگاه علوم پزشکی ایران را تشکیل دادند و با توجه به اینکه بیمارستان نیمه تمام تپه‌های گیشا وابسته به بیمارستان شفا یحییان بود این بیمارستان جزء اموال دانشگاه علوم پزشکی ایران شد. با توجه به اینکه دانشگاه علوم پزشکی ایران بودجه کافی برای تکمیل بیمارستان نداشت، آن را به سازمان تامین اجتماعی واگذار کرد به این امید که بعد از انجام ساختمان، سازمان تامین اجتماعی پزشک کافی برای راه‌اندازی بیمارستان ندارد و مجبور است برای راه‌اندازی از پزشکان آن دانشگاه استفاده کند غافل از اینکه ساختمان بیمارستان به اتمام رسید و تامین اجتماعی پزشکان آن بیمارستان را تامین نمود و دانشگاه علوم پزشکی از آن بی‌نصيب ماند. به بیمارستان‌های وابسته به دانشگاه‌های تهران، شهید بهشتی (ملی سابق)، اصفهان، شیراز، مشهد، تبریز اجازه تربیت رزیدنت ارتوپدی داده شد. با توجه به این که تعداد متخصص ارتوپدی کم بود و امکانات دانشگاه‌ها زیاد نبود به مراکزی با ۲۰ تخت و ۲ متخصص اجازه تربیت رزیدنت داده شد؛ در حالی که در حال حاضر مرکزی که بخواهد رزیدنت ارتوپدی تربیت کند باید حداقل ۱۲۰ تخت و ۸ متخصص که چهار نفر آنها فوق تخصص باشند داشته باشد.

در سال ۱۳۵۶ اولین گروه فارغ‌التحصیل شدند. بعضی در همان مراکز شروع بکار کردند و بعضی دیگر به شهرستان‌ها رفتند و بخش‌های ارتوپدی جدید تاسیس نمودند.

متأسفانه پس از انقلاب تعداد زیادی از متخصصین ارتوپدی بخصوص فارغ‌التحصیلان کشورهای اروپایی و امریکایی جلای وطن کردند ولی خوشبختانه تعداد فارغ‌التحصیلان به قدری بود که بتوانند مجروحین جنگی را درمان نمایند. در دهه ششم شمسی با پیدایش رشته‌های فوق تخصص ارتوپدی در ایران تعدادی از متخصصین برای گذراندن رشته‌های فوق تخصص به اروپا و امریکا رفتند و پس از آموختن این رشته‌ها آن را به رزیدنت‌ها آموزش دادند.